

אביב ולאחר־מכן נשיא־כבוד שלה, וקיבל אות הנרייטה סאלד בעד "תרומתו לקידום ההשכלה הגבוהה בישראל". אולם אם הבחין־נה לפירסום בהוצאה זו היא איכות ספרותית, ספק אם רשימותיו של ישראל אפרת, שפורסמו ב"מאזניים", ב"דבר" ב"הפועל הצעיר" וכיו"ב ראיות לראות אור.

מוצעות לנו כאן לקריאה ארבעים־ואחת "מסות" התופסות מאתיים עשרים־ושלושה עמודים. יש מהן שאפשר לפחות "להתייחס" אליהן ולבקרן, ואחרות שאינן אלא דברים נדושים ודלי־מחשבה. לקטיגוריה השניה שייכת, למשל, "המסה" בשם יוחנן טברסקי: "הלומי יגון אנו עומדים על־יד ארונך, יוחנן טברסקי היקר, שנסתלקת כה פתאום כה מהר.

אגודת־הסופרים עוטה אבל שנתלש מתור־כה חבר, רחבת־תרבות, עשיר ומעשיר. קוראיך ומעריציך הרבים..." (ע' 200).

מסה חשובה זו נדפסה ב"הפועל הצעיר" תשכ"ח והיא רואה שוב אור במסגרת "הסתכלות בסוד הרוח והרושם".

ישראל אפרת הבין, כנראה, שלא כל המסות הן מקשה אחת ולכן טרח להדגיש ב"פתח דבר" כי קובץ המסות הראשון המכונה "הסתכלות" הוא עיקרו של הספר. קובץ זה מכיל, לדברי ההקדמה, "עיונים במחשבה המקראית ובשאלות פילוסופיות כלליות, אך בעיקר במהותה של היצירה השירית, מוצאה ומובאה". יהיה זה אפוא מן ההוגן לבקר את הספר על־פי מה שמחברו רואה בו עיקר. זאת בחרתי לעשות על־פי שתי רשימות בנושא אחד, "למהותו של הטראגי" (ע' 14) ו"הנאתו של הטראגי" (ע' 18). הרשימה הראשונה פורסמה תחילה ב"מאזניים" תש"ח; והשניה—דברים שנאמרו עם קבלת פרס־טשרניחובסקי־תש"ך ונדפסו אחר־כך ב"דבר".

בשתי הרשימות נאמרים כמעט אותם דברים ומובעים אותם רעיונות. למשל, ברשימה הראשונה כותב אפרת: "הקיר האטום של הגורל מתגלה גם בטרגדיה השניה, ב'יליוס קיסר'. כי לא הוא, לא יוליוס קיסר, הוא הגיבור הטראגי, שהרי סוף־סוף הוא מסולק

בדמים־נגעו. רעיון הגאולה קשור באהבת האדם את האידיאה של הקיום השלם, כדברי המשורר: "בכורי, מחה ארבה פני מכורה וצלם, / למען נאהבנה אהבה בלי צלם, / עת לענינו היא כמו אודים שחורה, / שוב בלבנו היא כמו יונה צחורה". כך מצווה האב אל בנו למען המשך הקיום.

נעזו ביותר הוא גילגול סיפורו הידוע של ח. נ. ביאליק "מאחורי הגדר". לדעתו של ד"ר ברזל, הרקע לסיפור בא מן הגעגועים אל מחוץ לעולם הגדרות והוא כולל "הורבן סמלי הייחוד ושל כל מהות מוגדרת, בספירה המיתית של כוחות טבע ראשוניים, א־היסטוריים. נוח, שנקלע אל תוך הווית הטבע נתמלא כאילו ליח־חיות דיוניסי, כוח הרס והנאה בלולים זה בזה". אותו דין חל על מריאנקה, וכל האווירה של "מאחורי הגדר" מלאה מיתוס טראגי, הנדרש על־ידי ד"ר ברזל, ברמז, בסוד ובדרש, ורק לא בפשט. מסקנתו של המחבר היא, אפוא, "מאבק פנימי של היוצר ושל הקורא היהודי: מאבק בין יצר החריגה אל מחוץ־לגדרות לבין ודאות הנמנעות הזאת, ושמה יש בכך גם משום דבר לזמננו המיוסר: הגבירו ייחוד, גדרות, מהות, תרבות־אדם עשירה, מבלי לעשותם לגורם יוצר איבה וממיט אסון". אלו כמה הדגמות לשיטתו של ד"ר אלכסנדר ברזל. יש בהן ללמד על השאר.

י. פ.

ספר המסות

אם ראוי אדם שרשימותיו תופענה בהוצאת "דביר" בשל תארו, אין ראוי לכך מישראל אפרת. הוא ד"ר לפילוסופיה, ד"ר־כבוד לספרות עברית, בעל פרס־טשרניחובסקי על תרגום טראגדיות של שקספיר, בעל פרס־ברנר ופרס־מילוא על ספרי שירה. הוא גם היה רקטור ראשון של אוניברסיטת תל־

* ישראל אפרת: ספר המסות (הסתכלות בסוד הרוח והרושם); הוצאת דביר, 1971; עמ' 242.

בחייו דברים רבים. לא כל מה שפורסם בשעתו ראוי להידפס מחדש. חבל שלא נזהר פרופ' אפרת יותר בשיקוליו ולא החמיר יותר בניפויי בבווא לקבץ את רשימתיו. דומה כאילו סבר כי די בשמו ועברו שלו כדי להאציל על הספר חשיבות ואיכות ספרותית. למרבה הצער, אין הדבר כך, והתוצאה מאכזבת למדי.

ש. ב.

שירה עברית בערבית

בהקדמתו לקובץ אותו ערך, מדגיש דוד אבידן כי נועד הוא ליצור מגע תרבותי בלתי-אמצעי בין האדם הערבי לישראלי. הוא מוסיף כי הקורא שירים אלה במקורם העברי ובתרגומם הערבי יחוש בקירבה הרבה בין השפות. מנקודת-ראות זו ניגש מחמוד ביאדסה לתרגם מבחר שירים, בינוני אך מיצג, של שמונה משוררים צעירים, מן הבלטים בארץ. מלבד אבידן מופיעים אורי ברנשטיין, משה דור, פנחס שדה, וכן דליה הרץ, נתן זך, יהודה עמיחי ודליה רביקוביץ.

קשת הנושאים רחבה מאד. אפשר למצוא כאן שירי הגות ורגש, כגון "משלושה או ארבעה בחדר" לעמיחי, שיר המתאר במסגרת מצבית את תפקידו ומקומו של המשורר ביקום, ש"מוכרח לראות את העוול בין הקוצים". מופיעים שירי היראה סביב סדרי העולם והגורל, דוגמת "המלאך" לשדה, בו מתואר מלאך-המוות שהופעתו כה שונה מכל הקשור בשמו ובמעשיו. מצוי גם שיר של אבידן בשם "שאינם יודעים לשאול", העוסק במצב בארץ. אפשר לפגוש בשירים על אישים או נופים, נוסח "רובינזון קרוזו", או "עכו לחוף ים" לזך, וכן שירי אווירה כ"כישופים" לרביקוביץ, הנסוך הרגשת חלום, ועוד רבים הנושאים.

* דוד אבידן (עורך): מבחר מן השירה העברית בת-זמננו; תרגום: מחמוד ביאדסה; בדיקה: ד"ר שמואל מורה; הוצאת המאה השלושים, 1970; 74 ע'.

מעל הבימה בתחילת החזיון, אלא ברוטום וקאסיוס וחבריהם עם האידיאל שבשמו הרימו דגל המרידה: חירות, שלטון העם, הרחקת העריצות". ובשניה הבאה מיד אחריה הוא כותב: "ראשית, 'יוליוס קיסר', כי לא יוליוס קיסר הוא הגיבור. הוא מסולק בראשית החזיון. העלילה מתחילה עם ברוטוס וחבריו כשהם מניפים את חרבם בשם האידיאלים של חופש ודמוקרטיה".

עינויו של הפילוסוף והחוקר הוותיק לוקים בשטחיות, מרופדת פה-ושם במליצות. בדב"ר על "אותלו" ועל "המלך ליר" כותב הוא כי "העלילה כאן איננה עוד חטא וענשו כמו בדראמה היוונית, וכמו בדראמות השקספיריות הקודמות, אלא טעות וענשה. הטראגדיות האלו אינן דראמות של התנגשות רק של טעות ותוצאותיה, של סמיות-עיניים והתולעים השורצים בתוך רקבונה, של כיבוי פנס חשמל ומחול-הייסורים באפילה". לדעתי, טועה כאן פרופ' אפרת לגבי הדראמה היוונית. ספק אם אפשר לומר, למשל, כי אדיפוס ב"אדיפוס המלך" גורלו בא לו משום שרצה את אביו והוליד בנים מאמו, שהרי לא ידע את זהותם האמיתית; גורלו נובע מן החטא הרובץ על משפחתו—בית לבדוקס—משום שאביו ליוס לא ביצע את מצוות האל אפולו כלשונה ולא הרג את בנו אדיפוס. והוא הדין בטראגדיות של שקספיר. גם אותלו וגם ליר המלך נגועים ב"גאנה הטראגית" (היבריס). המלך ליר גאה על-כך בכוחו ובתבונתו עד שהוא מעז לחלק את הממלכה בחייו מתוך בטחון בכוחו להמשיך בניהול העניינים לאחר ששוב לא יהיה מלך, ומתוך גאנה מטופשת הוא מדיח את האחת—את קורדליה—שיכלה לסייע בידו. אותלו, כשר-צבא, גאה עד-אין-קץ בנאמנות פקדיו. חטאו שלא העז לפקפק בנאמנותו של יאגו, פקודו, ואינו מוכן להאזין לאשה ולבדוק את הדברים שוב, כי לו צדקה דסדמונה היה מתברר שאין נאמנות במתנה. גם כאן וגם כאן הגאווה מניעה את הגיבור הטראגי, ולא כפי שכותב אפרת, "טעות וענשה".

אדם פורה כפרופ' ישראל אפרת פירסם